

VARIA

Între partid și stat: rolul sindicatelor, a „organelor cu dublă natură” și a Frontului Democrației și Unității Socialiste în economia politică a național-comunismului românesc (1965-1989)¹

(Between party and state: the role of trade unions, of ‘organs with double nature’ and of the Front of Democracy and Socialist Unity within the political economy of Romanian national-communism (1965-1989))

Emanuel COPILAȘ

Abstract. *The present article analyzes the dual nature of what Kenneth Jowitt called „Leninist regimes”. Divided between an ideological dimension (the party) and a material, administrative dimension (the state), Leninist regimes faced an implacable dilemma: how to survive without losing the party spirit in favor of the bureaucratic, state spirit that they reproduced through their sheer mode of production? Romanian national-communism faced the same dilemma and it tried to overcome it with the help of unions and of other intermediary organisms placed between party and state. How and why it failed are the main questions addressed here.*

Keywords: *party, state, citizens, communists, bureaucracy.*

Introducere: : poziția subiecților politici în cadrul tensiunilor între partid și stat

Pentru dezvoltarea mișcării muncitorești occidentale, sindicatele au avut o semnificație aparte. Oferind

posibilitatea legală de organizare și de a opune rezistență managementului, posibilitate materializată după secole întregi de exploatare arbitrară, sindicatele au devenit în scurt timp parte a civilizației occidentale înseși, în ciuda presiunilor exterioare la care

au fost și sunt supuse în continuare permanent, respectiv a infiltrării lor de către interesele patronatelor. Statul postbelic al bunăstării nu poate fi conceput în absența unui sindicalism aflat la apogeul legitimității și capacității politice.

Într-o versiune rudimentară și vizibil mai agresivă, mecanismele de disciplinare discursivă a subiecților fiind mult mai bine camuflate la nivelul suprastructurilor occidentale, și tocmai de aceea incomparabil mai eficiente – regimurile leniniste au pus în practică propriile versiuni de state ale bunăstării² exceptând, cel puțin în RSR, anii 1980. În cadrul acestora, rolul sindicatelor era postulat ca fiind unul major dar, spre deosebire de funcția critică pe care o îndeplineau în regimurile occidentale, sindicatele din statele comuniste erau utilizate ca un fel de curea de transmisie a directivelor economice ale partidului la nivelul administrației economice a statului, având ca liant „oamenii muncii”, cetățenii salariați. În regimurile leniniste, dreptul la grevă, o activitate gestionată în principal de sindicate, fusese abolit deoarece reprezenta o contradicție în termeni: muncitorii nu mai erau alienați, nu mai munceau pentru proprietari privați, ci erau ei înșiși deținătorii mijloacelor de producție, pe care le gestionau prin intermediul statului. Ar fi fost deci absurd ca muncitorii să facă grevă împotriva lor înșile; orice tendință în acest sens nu se putea datora decât influenței „forțelor capitaliste”, interne sau externe, „denaturărilor[or] birocratice ale statului pro-

letar”, respectiv mentalităților retrograde ale unora dintre muncitori, care nu atinseseră încă nivelul optim al conștiinței ideologice³.

Conform unei idei a aparținând sociologului Pavel Câmpeanu⁴, muncitorii sunt proprietari, dar nu controlează procesul producției, în timp ce statul ar fi doar un instrument prin care aceștia gestionează activitatea economică, controlând-o fără a avea drept de posesiune asupra ei. Acest sincretism, sub forma contradicției permanente care îi opune pe producători prezumtivei lor identități colective instituționalizate, rezonează și la nivelul tensiunii dintre partid și stat: în timp ce partidul încearcă să îi organizeze pe muncitori ca proprietari care înțeleg logica necesității și i se supun pentru a deveni cu adevărat liberi, o libertate ce nu poate fi atinsă decât pe parcursul „construirii socialismului”, statul îi controlează ca forțe potențial subversive datorită forțelor centrifugale care îi animă tocmai în virtutea accelerării procesului de industrializare. Pentru a ține în frâu acest dinamism îngrijorător, chiar dacă schimbarea, noutatea și tinerețea reprezentau puncte nodale în cadrul discursului oficial al regimului – rolul unei birocrații aflate în expansiune a fost unul crucial.

Sindicatele: de la „curele de transmisie” la focare de militantism național-comunist?

Dacă birocrația a eșuat în stagnare și conservatorism, reflectând de fapt

natura regimului irevocabil dual care a articulată-o, syndicatele, se spera, vor reuși să insufle dinamismul creator, romantismul revoluționar al partidului în cadrul structurilor tot mai anchi-lozate administrativ ale statului. Numai că rolul lor nu era unul politic, avertiza Lenin: „În niciun caz nu trebuie să se ceară membrilor de sindicat să aibă anumite păreri poli-tice; în această privință, ca și în problema atitudinii față de religie, syndicatele trebuie să fie organizații fără partid. Într-un stat proletar nu trebuie să se ceară membrilor de sindicat decât să înțeleagă disciplina tovărășească și necesitatea unirii forțelor muncitorești în vederea apărării intereselor oamenilor muncii și a sprijinirii puterii de stat a oame-nilor muncii”⁵; sindicalistii trebuie să fie deci simpli executanți ai dispo-zițiilor de partid. În caz contrar, există riscul unei nedorite confuzii între partid și syndicate, fapt care ar periclita coeziunea și forța proiectivă a discursului oficial, în cadrul căruia unica instanță hegemonică nu poate fi decât partidul.

Numai că, așa cum va atrage atenția și secretarul general al PCR câteva decenii mai târziu, obediența syndicatelor, care „grupează pături foarte largi ale muncitorilor fără partid”⁶, în raport cu sarcinile trasate de partid nu trebuie să conducă la diminuarea entuziasmului revoluțio-nar sau la simularea lui. Dimpotrivă, reprezentând o interfață între partid și marea majoritate a cetățenilor, a căror activitate economică trebuie gestio-nată de stat chiar dacă aceștia nu au

renunțat deocamdată la „falsa conști-ință” mic-burgheză, syndicatele, pentru a fi cu adevărat eficiente, trebuie in-filtrate de către membri de partid sau cel puțin simpatizanți de încredere.

„În organizația syndicatelor și în apa-ratul lor, de la bază și până la vârf, trebuie creat și verificat în practică, pe baza experienței unui lung șir de ani, un întreg sistem format din tova-răși de răspundere – recrutați, neapă-rat, nu numai dintre comuniști – care trebuie să trăiască în mijlocul vieții muncitorești, să o cunoască sub toate aspectele, să știe să stabilească fără greș, în orice chestiune și în orice moment, care este starea de spirit a masei, care sunt adevăratele ei năzu-ințe, nevoi, gânduri, să știe să sta-bilească, fără umbră de falsă ideali-zare, care este gradul de conștiință al masei și forța influenței exercitate de cutare sau cutare prejudecăți și rămă-șițe din trecut, să știe să câștige în-crederea nețărâmurită a masei printr-o atitudine tovărășească față de ea, printr-o atentă satisfacere a nevoilor ei. Una dintre primejdiile cele mai mari și cele mai de temut pentru un partid comunist (...) este primejdia de a se rupe de mase, primejdia ca avan-garda s-o ia prea mult înainte fără „a fi îndreptat linia frontului”, fără a păstra o legătură trainică cu întreaga armată a muncii, adică cu imensa majoritate a masei muncitorești și țărănești. Așa cum cea mai bună fabrică înzestrată cu un motor exce-lent și cu mașini de prim rang nu funcționează dacă mecanismul de transmisie de la motor la mașini este defectat, tot așa de inevitabilă va fi catastrofa construcției noastre socia-liste dacă este defetuos construită sau dacă funcționează prost mecanismul

de transmisie de la partidul comunist la mase: sindicatele. Nu este de ajuns să lămurești, să amintești, să confirmi acest adevăr; el trebuie consfințit pe plan organizatoric în întreaga structură a sindicatelor și în munca lor de zi cu zi”⁷.

Iată care erau, pentru Lenin, principalele funcții ale sindicatelor: prima era aceea de a contribui cu membri la organizațiile economice și cele de stat având atribuții economice, deși decizia aparținea în ultimă instanță acestei organizații, nu sindicatelor. A doua funcție consta în „a ridica și a pregăti administratori din rândurile muncitorilor și ale maselor muncitoare în general”, iar a treia la planificarea activității economice și a aprovizionării populației. În sfârșit, a patra și ultima funcție a sindicatelor consta, pe lângă „Elaborarea tarifelor și a normelor de aprovizionare”, în a asigura „disciplina în muncă și formele civilizate de luptă pentru întărirea disciplinei și pentru ridicarea productivității”, fără a interfera în vreun fel cu organele de justiție și cele ale ministerului de interne⁸.

În ceea ce privește mijloacele de acțiune, sindicatele erau iremediabil scindate între metodele de persuasiune pașnice, consensuale, respectiv metodele coercitive. Sindicatele erau nevoiet să facă o echilibristică ideologică foarte atentă între necesitatea de a implementa hotărât și fără rest directivele economice ale partidului și funcția lor organizatorică, axată pe mediere, înțelegere, cooptare. În acest punct, putem considera fără doar și poate sindicatele ca forme de

putere pastorală, bazată pe exemplul unor „păstori” abili și determinați, membri de partid activi în interiorul sindicatelor, care urmăreau să amelioreze conștiința ideologică a „turmei”, transformând-o într-o cutie de rezonanță a imperativelor de dezvoltare trasate de către partid. La un nivel mai larg, partidul poate fi considerat drept pastorul colectiv-instituționalizat care are ca misiune spirituală și materială deopotrivă înregimentarea „turmei”, a cetățenilor care nu erau membri de partid, adică a majorității populației, până în punctul în care între partid și popor se va realiza, prin intermediul statului, o identitate deplină. Când partidul, poporul și statul se vor fi contopit într-un unic monolit ideologic, când între comuniști, patrioți și cetățeni va fi fost abolită orice diferență ontologică, de abia atunci va fi triumfat comunismul în RSR. Mai departe, în procesul edificării socialismului, sindicatele trebuiau să dea dovadă de înțelegere față de „prejudecățile și starea de înapoiere a masei”, în niciun caz să le „încurajeze”. Anticipând potențarea contradicțiilor interne ale sindicatelor în deceniile următoare, Lenin ajungea la concluzia că, pentru a-și dovedi utilitatea, nu este suficient ca sindicatele „să-și înțeleagă just sarcinile, nu este de ajuns ca ele să aibă o bună organizare; se mai cere și un tact deosebit, priceperea de a se apropia de mase în chip deosebit în fiecare caz concret în parte, realizând cu minimum de fricțiuni ridicarea acestei mase la un nivel mai înalt sub raport cultural,

economic, politic”. Cel mai important aspect rămânea însă acela că „instanța supremă” care va arbitra tensiunile dintre sindicate și muncitori va rămâne întotdeauna partidul, garantul unității, determinării și continuării demersului de a transforma în realitate societatea comunistă, atât la nivel național – partidele ajunse la putere și acționând și în calitate de state – cât și, simultan, la nivel internațional⁹.

Așa cum am argumentat în altă parte¹⁰, pentru Ceaușescu nivelul național avea prioritate în raport cu cel internațional, ba chiar îl condiționa. Pe cale de consecință, între percepția național-comunismul românesc asupra sindicatelor și cea leninistă existau mici diferențe de nuanță, chiar dacă, per ansamblu, diferențele dintre ideologia național-comunistă și cea leninistă clasică erau incomparabil mai mari, rămânând totuși diferențe de grad, nu de natură.

Astfel, sindicatele, dispunând de „vechi și bogate tradiții de luptă în slujba intereselor celor ce muncesc”, au sarcina de a lua „atitudine fermă împotriva atitudinii înapoiate față de muncă, pentru întărirea disciplinei și ordinii, pentru apărarea și dezvoltarea proprietății obștești, a avuției noastre naționale. Ele trebuie să desfășoare o intensă activitate educativă, cultural-artistică, combătând cu tărie concepțiile retrograde, acționând pentru formarea conștiinței socialiste”¹¹. Se degajă fără echivoc interpretarea leninistă asupra sindicatelor, cu mențiunea că Lenin nu a adus niciodată în discuție „tradițiile de luptă” orga-

nizată pentru apărarea intereselor muncitorilor ruși, din simplul motiv că nu exista niciun motiv istoric pentru a aduce subiectul în discuție: Rusia țaristă nu ar fi permis, indiferent de motiv, existența sindicatelor. Problema este că nici în România precomunistă nu existase realmente o tradiție sindicală; din rațiuni discursive având obiective atât interne, cât și externe, o astfel de tradiție, subsumată continuității existențiale a poporului român timp de două milenii, trebuia creată¹².

În calitate de producători și totodată de proprietari ai bunurilor produse în RSR, muncitorii aveau nevoie de sindicate pentru a își putea beneficia de pe urma drepturilor, dar și a obligațiilor care le reveneau. La fel ca în cazul accepțiunii leniniste a sindicatelor, aceste organizații trebuiau să se implice activ în planificarea economică și în asociațiile publice, numai că rolul lor trebuia să fie unul „activ, nu formal, făcând acolo doar un simplu act de prezență”; în absența militantismului partinic, eficiența lor era nulă, dacă nu chiar contraproductivă¹³. În altă ordine de idei, Ceaușescu nu era de acord nici cu nelijarea flagrantă a sindicatelor de către organizațiile de partid; chiar dacă devenise de mult timp derizorie, „munca de lămurire a maselor” deținea în continuare capacitatea discursive deosebite, mai ales în ce privește disimularea omniprezenței sufocante a partidului în centrul activității economice, politice, sociale și culturale:

„(...) sindicatele vor constitui, într-adevăr, pentru partid cadrul de desfășurare organizată a consultării maselor, al dezbaterii de către acestea a problemelor dezvoltării noastre economice și sociale. Este necesar ca sindicatele să fie lăsate să-și îndeplinească în mod corespunzător acest rol și să nu se treacă peste capul lor în organizarea dezbaterilor cu oamenii muncii din întreprinderi. Pentru că trebuie să privim și autocritic: de multe ori, organele și organizațiile noastre de partid, pornind de la necesitatea de a se lucra mai operativ, ocolesc în practică sindicatele și realizează activități care cad exclusiv în sarcina sindicatelor, peste capul acestora. De aceea, nu pot fi de acord cu unele păreri potrivit cărora problemele de producție, ale organizării științifice a muncii revin organizațiilor de partid, sindicatele rămânând să se ocupe doar de activitatea culturală și educativă. Cum am putea accepta asemenea păreri, tovarăși? Ar fi posibil ca, în calitatea lor de organizatori ai proprietarilor mijloacelor de producție și producătorilor, sindicatele să ocolească problemele esențiale ale economiei? Se poate ca organizarea științifică a producției și a muncii, ridicarea calității și productivității, problemele conducerii unității economice să poată fi soluționate fără participarea sindicatelor?”¹⁴.

Pe cale de consecință, „la diminuarea și, în unele cazuri, chiar la pierderea prestigiului și autorității sindicatelor a contribuit și stilul de muncă al unor organe și organizații de partid care s-au substituit în practică activității organelor sin-

dicale”¹⁵. Dar pierderea capitalului de imagine al sindicatelor trebuia stopat și chiar inversat, era de părere Ceaușescu, deoarece în joc se afla prestigiul și forța politică a partidului însuși. Receptat în toată nuditatea sa ideologică, PCR se afla într-o poziție descurajant de minoritară în cadrul societății; pentru a-și relua cu succes asaltul împotriva conștiințelor și practicilor mic-burgeze, care infiltrau fortăreața romantic-leninistă din toate părțile, era necesară o regândire a strategiei politice per ansamblu, iar acest lucru nu se putea face fără cât mai multe organizații paravan posibile.

Era nevoie acum de o reafirmare a sindicatelor pe coordonate militante; la unison cu partidul, acestea trebuiau să își aducă aportul la „educarea trășăturilor morale corespunzător principiilor etice ale clasei muncitoare” și să se pronunțe, respectiv să ia măsuri „împotriva abuzurilor de orice fel, pentru stimularea a tot ceea ce este nou și înaintat”, dar să și tranșeze „problemele legate de comportarea cetățenească a salariaților” și de „natura relațiilor dintre oameni”. Sindicatele mai erau chemate apoi să armonizeze relația dintre interesele individuale și cele colective, etapă indispensabilă în edificarea subiectului politic ideal al național-comunismului românesc, „omul nou” – „luptând împotriva mentalităților retrograde burgeze” și „a tarelor morale moștenite de la vechea orânduire capitalistă”¹⁶.

În ciuda eforturilor depuse de către PCR, activitatea sindicatelor lăsa în continuare de dorit. Nu se

făcuseră pași suficienți în direcția „cunoașterii hotărârilor partidului și a legilor țării, care sunt obligatorii pentru toți cetățenii, cu atât mai mult pentru membrii de partid”; nu exista suficientă disciplină la locul de muncă, pe motiv că cei care erau sancționați sau chiar concediați nu puteau fi reponsabilizați („cointeresăți”, având o cotă-parte din salariu în funcție de rezultatele obținute) în raport cu producția deoarece urmau să fie obligatoriu reîncadrați în muncă, și tot ceea ce se putea face era ca aceștia să ocupe pe viitor poziții inferioare, mai slab remunerate; corelativ, planurile anuale și cele cincinale nu puteau fi respectate, iar o anumită formă de birocratizare a activității sindicatelor, care nu erau luate și nu se luau nici ele însele în serios, își făcea simțită prezența. În sfârșit, și aici este vorba în primul rând de efectele structurale ale unei economii integral planificate și birocratizate, proiectele de dezvoltare nu puteau fi duse decât cu greu la bun sfârșit deoarece importurile de tehnologie industrială erau deja învechite după ce treceau printr-un proces care putea dura și câteva luni pentru a ajunge la destinatarul final; tocmai din acest motiv, Ceaușescu recomanda „să se crească spiritul de răspundere atât al cadrelor din unitățile de cercetare, cât și al celor din întreprinderile industriale pentru sporirea rolului științei și tehnicii românești în soluționarea problemelor complexe pe care le ridică progresul rapid al economiei noastre în pas cu revoluția tehnico-științifică contem-

porană”¹⁷. Sloganul „«Nicio mașină și nici un utilaj sub randamentul planificat, niciun minut nelucrat!»”, în ciuda eforturilor sistematice ale regimului, era departe de a se materializa¹⁸.

Dar cu siguranță cel mai important neajuns legat de activitatea sindicatelor se datora – și aici se observă cel mai pregnant diferența dintre funcția leninistă a sindicatelor, respectiv funcția lor în cadrul național-comunismului românesc – faptului că acestea erau percepute în continuare de PCR drept executori obedienți ai ordinelor partidului, lipsiți de orice autonomie. „În țara noastră s-a schimbat mult rolul sindicatelor”, era de părere Ceaușescu, „iar vechea lozincă a «curelei de transmisie», folosită și în anii de început ai construcției socialiste, nu mai corespunde actualei etape de dezvoltare a societății noastre”¹⁹. Mai exact, rolul central al partidului ca instanță discursivă supremă nu mai era necesar să fie afișat atât de ostentativ, atât de agresiv ca în perioada cuceririi și consolidării puterii. Acum, când prima etapă a comunismului românesc era deja istorie, tehnicile de inserare a subiecților în ordinea discursului național-comunist capătă accente pronunțat pastorale, capacitatea de persuasiune, de a te oferi drept exemplu, instituțional sau personal, devinând mai importantă decât capacitatea de intimidare.

„Vechile practici și metode în activitatea sindicală nu mai corespund schimbărilor adânci produse în societatea noastră. Nu se mai poate

vorbi despre sindicate ca despre o „curea de transmisie”, partidul nu are nevoie de o asemenea „curea” pentru a sta de vorbă cu oamenii muncii: acest lucru poate să îl facă - și îl face - direct, zi de zi, ceas de ceas, în întreaga sa activitate de conducere a construcției socialiste. În orânduirea noastră socialistă oamenii muncii au nevoie de sindicate ca de o organizație largă, a lor, în care să-și unească eforturile și să-și poată spune în mod organizat cuvântul, să participe la adoptarea tuturor măsurilor privind dezvoltarea societății românești. Pentru a putea îndeplini un rol activ și eficient în dezvoltarea societății, în viața oamenilor muncii, sindicatele trebuie să țină pasul cu schimbările sociale, să-și adapteze întreaga activitate, întregul mod de lucru cerințelor noi ale vieții, cerințelor oamenilor muncii din România”²⁰.

„Organele de partid și de stat”

Să trecem acum la o problemă strâns legată de cea a sindicatelor din punct de vedere al intermediarității dintre partid și stat, și anume la așa-numitele „organe de partid și de stat”. Gândite încă din 1972, la celebra conferință a PCR unde au fost emise „tezele din iulie” legate de necesitatea revitalizării ideologice a întregii societăți, inclusiv, sau mai ales, a partidului însuși, organele cu „dublă natură” reflectau principiul „împletirii organice a activității partidului și statului”, reprezentând totodată „o contribuție practică a conducerii partidului nostru la îmbogățirea teoriei marxist-leniniste a statului”.

Motivul oficial pentru crearea acestor organisme intermediare era dat de eliminarea pe cât posibil a „paralelismelor”, respectiv creșterea randamentului economic și politic al regimului²¹. Pentru a evita confuziile și neplăcerile legate de suprapunerea autorității partidului și a statului în diferite domenii de activitate, care oferea tot felul de pretexte pentru stagnarea producției și amânarea luării unor decizii importante, iar în termeni ideologici inhiba militanțismul de care avea atâta nevoie PCR - „organele de partid și de stat” erau „organizate ca niște verigi cu dublă subordonare”, fiind răspunzătoare atât în fața „organelor de partid”, și anume Comitetul Central al PCR, cât și în fața „organelor de stat (Marea Adunare Națională (parlamentul unicameral al RSR, n.m.), Cosiliul de Stat sau Consiliul de Miniștri)”. În timp ce partidul intervenea în conducerea acestor organisme prin asigurarea disciplinei și a eferescenței ideologice, utilizând „directive, indicații” sau „recomandări”, statul își făcea simțită prezența prin asigurarea cadrului juridic necesar bunei funcționări a acestora aplicând, atunci când era cazul, diferite tipuri de sancțiuni²².

O altă trăsătură specifică a „organelor cu dublă natură” consta în faptul că, în timp ce organele de stat răspundeau în fața celor de partid nu instituțional, ci prin intermediul membrilor de partid care făceau parte din ele, organele de partid și de stat răspundeau instituțional, ca organisme funcționând în baza unor re-

guli autonome, atât în fața organelor de partid, cât și în fața organelor de stat. „Actele de partid și de stat au deci atât caracterul unei hotărâri de partid cât și al unei decizii cu caracter statal, accentul putând cădea alternativ, pe primul sau pe al doilea aspect, în funcție de una sau de alta din dispozițiile legii de organizare”²³.

Să trecem în revistă câteva exemple de astfel de organisme. Cel mai important, Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României, înființat în 1977, avea ca atribuții trasarea perspectivelor de dezvoltare a țării cu ajutorul unor „planuri naționale unice”, acționând în baza „Programului partidului, a directivelor și a hotărârilor congreselor, conferințelor naționale și plenarelor Comitetului Central al partidului”. Consiliul îndeplinea atât funcții legislative, cât și funcții executive. „Îndeplinind funcția de cameră legislativă a partidului și statului cu atribuții de parlament economic, el inițiază proiecte de legi în domeniile sale de activitate, pe care le supune spre adoptare Marii Adunări Naționale, dezbate și hotărăște asupra proiectelor de legi privind dezvoltarea economico-socială a țării, înainte de a fi supuse spre legiferare”. Dar, în același timp, Consiliul era „in organ de decizie, adoptând hotărâri obligatorii pentru toate organele statului și unitățile socialiste cu sarcini în domeniile sale de activitate”²⁴.

Urmează apoi Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale (1977), care

„perfecționarea conducerii planificate a dezvoltării economico-sociale, ridicarea pe o treaptă calitativ-superioară a fundamentării și elaborării opțiunilor cu caracter strategic privind evoluția țării, îmbinarea cât mai organizată a planurilor cincinale cu prognozele pe termen lung, ca și întărirea rolului planului național unic în înfăptuirea programului partidului”. În parametri administrativi, Consiliul Organizării Economico-Sociale se ocupa de „lichidarea paralelismelor și creșterea eficienței (...) unităților economice și social-culturale”, în timp ce sarcinile Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Comitetului pentru Problemele Consiliilor Populare (primării), Radio-televiziunii Române și Consiliului Apărării al „R. S. România” țin de domeniul evidenței²⁵.

Oricât s-a străduit partidul să inverseze declinul inexorabil al puterii sale politice și ideologice în favoarea statului – cu ajutorul sindicatelor sau a organelor cu „dublă natură”, printre altele, avansul implacabil al birocrăției, a rutinei, a lipsei de responsabilitate și de eroism, a spiritului mic-burghez, a cetățeniei, nu putea fi oprit. Asta deoarece, așa cum a constatat sociologul Pavel Câmpeanu, forțele de producție capitaliste, relațiile de producție socialiste și suprastructura politico-juridică precapitalistă, feudală au condus, per ansamblu, la un mod de producție totalmente schizoid, încrămenit în contradicțiile sale permanentizate, pe care Câmpeanu le numește incompatibilități. Chiar dacă Ceaușescu

atrăgea atenția asupra necesității ca organele partidului să nu le înlocuiască în activitățile practice pe cele ale statului, așa cum se întâmpla deseori, din rațiuni de eficiență, rapiditate și acces direct la informații și priorități²⁶, sugerând deci că statul de marionetă al statului trebuie să înceteze, sau măcar să fie mai abil eludat, statul producător de birocrație, cetățenie și spirit mic-burghez, acest sine alienat al partidului ca suprimare și depășire a sa, în termeni hegelieni – a prevalat.

Frontul Democrației și Unității Socialiste

Un alt efort pe linia infiltrării ferme a statului, reprezentant al întregului popor, nu numai al comunistilor, avangarda societății, care avansase mult mai mult decât îi permiteau condițiile contextuale de posibilitate, forțele de producție – de către partid l-a constituit deja menționatul Front al Democrației și Unității Socialiste (FDUS). Reunind sindicatele, „organizațiile de femei”, Uniunea Tineretului Comunist, despre care vom discuta amănunțit într-un viitor capitol, asociațiile studențești, ale medicilor, inginerilor, scriitorilor, artiștilor, jurnaliștilor, juriștilor, arhitecților, cineaștilor, veteranilor de război, organizațiile reprezentând minoritățile naționale, cultele, cooperativele meșteșugărești și de consum și, mai presus de toate, PCR, FDUS dă expresie unității de interese și aspirații ale întregului

nostru popor, raporturilor de colaborare, frăție și solidaritate dintre toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate. El ilustrează schimbările profunde petreute în structura socială a țării, precum și perspectiva apropierei tot mai depline a tuturor claselor și categoriilor de oameni ai muncii, a omogenizării continue a societății. [FDUS] este cu adevărat cel mai larg și reprezentativ organism al democrației noastre, în cadrul căruia se realizează unitatea maselor populare în jurul partidului – forța politică conducătoare a întregii societăți²⁷.

Rolul principal al Frontului era acela de a dezvolta, printr-o largă paletă de mijloace, conștiința revoluționară a cetățenilor estompând diferențele dintre aceștia și membrii de partid având, sau urmând să dobândească în scurt timp o conștiință ideologică autentică, dublată de un militantism pe măsură. Deoarece „procesul logic al dezvoltării socialiste și comuniste” se întemeia pe îmbinarea tot mai strânsă a activității partidului, statului și a celorlalte organisme sociale²⁸, omogenizarea ideologică prospectivă se impunea ca cea mai importantă sarcină a PCR pe termen lung.

„Noi pornim de la principiul că în momentul de față și în perspectivă creșterea rolului partidului ca forță politică conducătoare a întregii națiuni presupune împletirea tot mai organizată a existenței sale cu existența întregului popor, legarea sa tot mai strânsă de masele largi populare (...). Făurirea socialismului și comu-

nismului presupune lărgirea continuă a orizontului politic și ideologic al oamenilor muncii, înțelegerea tot mai aprofundată de către aceștia a legiților obiective ale dezvoltării sociale astfel ca fiecare cetățean să se poată manifesta plenar ca un factor activ, pe deplin conștient, în realizarea țelurilor și idealurilor noii societăți. Revenducându-i sarcina de a organiza și conduce în mod conștient amplul proces revoluționar de înaintare spre comunism pe măsura ridicării nivelului de conștiință și înțelegere al oamenilor muncii, partidul dezvoltă continuu formele de conlucrare cu masele largi ale poporului, de dezbatere publică a liniei sale politice, a programului său, a întregii sale activități, de participare efectivă a cetățenilor la întreaga viață politică a societății”²⁹.

În ciuda diminuării vizibile a fermității revoluționare a PCR și a eroziunii ideologice la care statul supusese partidul, chiar dacă la nivel discursiv partidul era cel care ghida în permanență activitatea administrativă și juridică, Ceaușescu era optimist, afirmând că nivelul ideologic al unora dintre membrii FDUS este egal cu cel al unor membri de partid, iar în unele cazuri îl depășește efectiv. Avem de-a face aici nu cu un aparent umor involuntar, ci cu o strategie de mobilizare bazată pe recunoașterea implicită a unui eșec: PCR nu mai reprezenta fortăreața inexpugnabilă atât de necesară construirii socialismului și comunismului în România; componentele sale viabile trebuiau grefate acum pe un nou eșafodaj instituțional, FDUS. Chiar dacă, oficial, regimul nu putea recunoaște

niciodată acest dezamăgitor dezno-dământ, cu atât mai dezamăgitor pentru Ceaușescu cu cât, așa cum am constatat deja, acesta nu mai avea încredere în nimeni din punct de vedere ideologic și se considera unicul garant al edificării „societății socialiste multilateral dezvoltate” ca etapă tranzitorie în atingerea scopului final, construirea comunismului pe pământ românesc” – rolul central al partidului și al secretarului său general, uzurpând, așa cum bine a observat Paul Câmpeanu, rolul subiectului istoric și înlocuindu-l cu un subiect „mitologic”, nu puteau fi puse în discuție. Un astfel de gest ar fi echivalat cu accentuarea contradicțiilor insurmontabile care traver-sau regimul din toate direcțiile și cu dezintegrarea sa mult mai rapidă decât s-a petrecut în realitate.

„Doresc să mărturisesc deschis că, ascultând, la televiziune, pe mulți dintre participanții la aceste organizații (afiliate FDUS, n.m.), nu am putut să fac nicio deosebire între ei și membrii de partid. Am apreciat că mulți dintre participanți abordează problemele cu înaltă răspundere, cu un nivel politic și teoretic ridicat, câteodată depășind chiar pe unii membri de partid. Aceasta arată creșterea puternică a conștiinței socialiste a poporului nostru. (...). Aceasta exprimă munca uriașă, politică, ideologică, educativă desfășurată de partid, de statul nostru socialist. De altfel, în concepția noastră, a comuniștilor, într-o anumită etapă, însuși partidul va dispărea. Dar aceasta se va realiza nu prin crearea unui vid, ci tocmai prin simbioza

între membrii de partid și cei care nu sunt membri ai partidului, în care toți vor acționa după principiile comuniste; aceasta va fi o societate cu o înaltă conștiință revoluționară – în care toți vor acționa ferm și conștient pentru înfăptuirea socialismului și comunismului, pentru a asigura patriei libertatea și independența, un loc demn în rândul națiunilor libere ale lumii”³¹.

Care erau principalele funcții ale FDUS? În primul rând, putea propune deputați pentru toate organismele de stat. În al doilea rând, informa cetățenii referitor la deciziile de interes național care se luau de către partid, urmărind însă din partea lor o reacție activă, nu pasivă, concretizată prin „adunări publice” având ca denumire generală „«Tribuna Democrației»” și unde aceștia ar fi urmat să pună întrebări și să primească răspunsuri „în legătură cu orice aspecte principiale și practice ale politicii interne și externe a partidului și statului, ale construcției socialiste, ale vieții internaționale”. În acest fel se va ajunge, sperau autoritățile, la „exercitarea tot mai activă a libertăților și drepturilor democratice ale cetățenilor, participarea directă a tuturor oamenilor muncii de la orași și sate la discutarea problemelor de interes general și la rezolvarea treburilor obștești, la dezvoltarea conștiinței politice și a răspunderii civice a tuturor membrilor societății”³².

FDUS nu exercita însă numai funcții persuasive, pastorale, în accepțiunea foucauldiană a terme-

nului, ci și funcții coercitive, urmărind cu atenție respectarea legilor și aducând în atenția autorităților diferitele cazuri de devalizare a proprietății publice³³. Dar controlul activităților de producție trebuia organizat și dus la îndeplinire de către muncitorii înșiși, Frontul având mai degrabă, în termeni katieni, un rol regulativ, nu constitutiv. În practică însă, situația se prezenta tocmai invers, proletariatul resimțind Frontul și toate organismele care îl alcătuiau ca pe o presiune exterioară pe care n-a putut niciodată să o interiorizeze, cu toate eforturile regimului în acest sens, ca pe o necesitate împotmolită în așteptarea unei libertăți al cărui orizont nu mai entuziasma de mult pe nimeni. În 1980 existau „46 069 de echipe de control ale oamenilor muncii, care cuprind 186 742 membri din rândul celor mai buni muncitori, maiștri, tehnicieni, ingineri, medici, juriști, țărani, cadre didactice, pensionari, gospodine, precum și specialiști din domeniile în care se exercită controlul”³⁴. Aceste echipe de „control obștesc” nu au reușit ceea ce era oricum imposibil: ridicarea forțelor de producție la nivelul relațiilor de producție, așa cum urmărește, în general, orice discurs leninist, fiind total opus din acest punct de vedere marxismului pentru care relațiile de producție sunt întotdeauna o expresie firească a forțelor de producție. Însă funcția principală de control al activităților publice rămânea apanajul organizațiilor de partid³⁵.

Scurte concluzii

Acționând în calitate de verigi de legătură între partid și stat, sindicatele, „organele cu dublă natură” și FDUS au avut ca misiune revitalizarea partidului prin intermediul statului. Au eșuat din simplul motiv că, într-o lume a politicii statice, orientate mai degrabă involuntar și inerțial înspre prezervarea status-quo-ului, nu înspre revoluționarea lui, partidul se condamna la inactualitate,

chiar dacă încerca să depășească această ingrată condiție prin supralicitarea funcțiilor statului ca interfață în raport cu toți cetățenii, nu numai cu membrii de partid, la rândul lor animați tot mai puțin de autentice convingeri comuniste, și totodată ca instrument privilegiat în transformarea materială (industrială) care ar fi antrenat, se spera, cu timpul, transformarea intelectuală de care regimul avea atâta nevoie.

Note

- ¹ Într-o formă de lucru, acest text reprezintă un capitol dintr-o lucrare mai amplă, intitulată *Cetățenii și revoluția. Contradicții între partid și stat în Epoca de Aur*, care urmează a fi publicată la editura Cetatea de Scaun.
- ² Boris Buden, *Zonă de trecere. Despre sfârșitul postcomunismului*, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2012, pp. 71-73.
- ³ V.I. Lenin, *Despre construcția de partid*, traducere colectivă, Editura Politică, București, 1961, p. 761.
- ⁴ Pavel Câmpeanu, *Societatea sincretică. 1980*, traducere de Nadia Badrus, Editura Polirom, Iași, 2002, pp. 39-84.
- ⁵ V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 762.
- ⁶ *Ibidem*, p. 769.
- ⁷ *Ibidem*, p. 766.
- ⁸ *Ibidem*, pp. 764-765.
- ⁹ *Ibidem*, p. 767.
- ¹⁰ Emanuel Copilaș, *Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur*, Editura Polirom, Iași, 2015.

- ¹¹ *Rolul și atribuțiile sindicatelor*, Editura Politică, București, 1972, pp. 11, 21-22.
- ¹² Vezi Emanuel Copilaș, *op.cit.*, pp. 182-195.
- ¹³ *Rolul și atribuțiile sindicatelor*, pp. 44-45.
- ¹⁴ *Ibidem*, pp. 46-47.
- ¹⁵ *Ibidem*, p. 47.
- ¹⁶ *Ibidem*, pp. 53-55.
- ¹⁷ *Ibidem*, pp. 26-29, 32-33, 36-37, 59, 83-85, 95-96; vezi și Dumitru Mareș, Victor Crăciunescu, *Înnoirea produselor și îmbunătățirea calității acestora – obiective centrale ale activității întreprinderilor industriale*, Editura Politică, București, 1977, pp. 9-10; „După respingerea cererii române adresată Pieței Comune”, V.R., Q-170, 3 august, raport confidențial al *Radio Europa Liberă*, Open Society Archives, 1972, p. 2; „Din neajunsurile comerțului exterior român”, I.D. Q-107 R, 17 ianuarie, raport confidențial al *Radio Europa Liberă*, Open Society Archives, 1972, pp. 4-5; „Economia română și conjunctura monetară

- actuală”, I.D., Q-336, V.R, 12 iulie, raport confidențial al *Radio Europa Liberă*, Open Society Archives, 1974, p. 5.
- ¹⁸ *Rolul și atribuțiile*, p. 84.
- ¹⁹ *Ibidem*, p. 37.
- ²⁰ *Ibidem*, p. 40.
- ²¹ Dragoș Iliescu, *Statul în Sistemul Democrației Muncitorești Revoluționare*, Editura Politică, București, 1988, p. 44.
- ²² *Ibidem*, p. 47.
- ²³ *Ibidem*, pp. 47-48.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 49.
- ²⁵ *Ibidem*, pp. 45-51.
- ²⁶ *Ibidem*, pp. 43-44.
- ²⁷ *Congresul al II-lea al Fontului Democrației și Unității Socialiste*, Editura Politică, București, 1980, pp. 24-25.
- ²⁸ Mircea Anghene, Mircea Stoica, *Controlul activității economico-sociale*, Editura Politică, București, 1981, pp. 17-18.
- ²⁹ *Congresul al II-lea...*, p. 26.
- ³⁰ Dumitru Popescu, *Un fost lider comunist se destăinuie: „Am fost și Cioplitor de Himere”*. Convorbire realizată de Ioan Tecșa, ziarist. Express, București, 1993, p. 230.
- ³¹ *Congresul al II-lea...*, p. 27
- ³² *Ibidem*, pp. 28-29; vezi și Vasile Patulea; Stelu Șerban, Gabriel Ioan Marconescu, *Răspundere și responsabilitate socială și juridică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, pp. 77-79.
- ³³ *Congresul al II-lea...*, pp. 29-31.
- ³⁴ *Ibidem*, p. 43; vezi și Mircea Anghene, Mircea Stoica, *op. cit.*, pp. 110-115.
- ³⁵ Gheorghe Nicolescu, *Controlul – latură constitutivă a exercitării rolului conducător al organizațiilor de partid*, Editura Politică, București, 1973, pp. 11-12, 19-23.

Bibliografie

- „După respingerea cererii române adresată Pieții Comune”, V.R., Q-170, 3 august, raport confidențial al *Radio Europa Liberă*, Open Society Archives, 1972.
- „Economia română și conjunctura monetară actuală”, I.D., Q-336, V.R, 12 iulie, raport confidențial al *Radio Europa Liberă*, Open Society Archives, 1974.
- ANGHENE, Mircea, STOICA, Mircea, *Controlul activității economico-sociale*, Editura Politică, București, 1981.
- BUDEN, Boris, *Zonă de trecere. Despre sfârșitul postcomunismului*, traducere de Maria-
- Magdalena Anghelescu, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2012.
- CÂMPEANU, Pavel, *Societatea sincretică. 1980*, traducere de Nadia Badrus, Editura Polirom, Iași, 2002.
- Congresul al II-lea al Fontului Democrației și Unității Socialiste, Editura Politică, București, 1980.
- COPILAȘ, Emanuel, *Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur*, Editura Polirom, Iași, 2015.
- Din neajunsurile comerțului exterior român”, I.D. Q-107 R, 17 ianuarie, raport confidențial al *Radio Europa Liberă*, Open Society Archives, 1972.

ILIESCU, Dragoș, *Statul în Sistemul Democrației Muncitorești Revoluționare*, Editura Politică, București, 1988.

LENIN, V.I., *Despre construcția de partid*, traducere colectivă, București, Editura Politică, 1961.

MAREȘ, Dumitru, CRĂCIUNESCU Victor, *Înnoirea produselor și îmbunătățirea calității acestora – obiective centrale ale activității întreprinderilor industriale*, București, Editura Politică, 1977.

NICOLESCU, Gheorghe, *Controlul – latură constitutivă a exercitării rolului conducător al organizațiilor de partid*. Editura Politică, București, 1973.

PATULEA, Vasile, ȘERBAN, Stelu, MARCONESCU Gabriel Ioan, *Răspundere și responsabilitate socială și juridică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.

POPESCU, Dumitru, *Un fost lider comunist se destăinuie: „Am fost și Cioplitor de Himere”*. Convorbire realizată de Ioan Tecșa, ziarist. Express, București, 1993.

Rolul și atribuțiile sindicatelor, Editura Politică, București, 1972.